

Oneerbare handelingen in de Heerlijkheid van Beek.

door Jan van Helvoirt

Diessenaar Adriaan van Dommelen was er niet vies van. Deze 40 jarige vader van vijf zonen moet ten einde raad geweest zijn dat hij geen dochter had. Zijn intens verlangen werd behoorlijk op de proef gesteld tot hij de 24 jarige ongehuwde liefvallige Mierdse deerne Geertruida Matthijs Louis ontmoette. Hij had haar *de eerste rijze aangesproken en verleid met schoon schijnende woorden, ten tijde dat zij woonde te Mierde.*

Tussen Hooge Mierde en Turnhout tijdens het halen van brood, had hij haar verleid en tussen de bloeiende paarse dopheide en gele gagel *vleesschelijk geconverseerd.* En de laatste keer dat zij met haar te doen had *is geweest in de Buskens alhier in de akker van Diessen.* En in die tussentijd had zij regelmatig en broodnodig alleen maar met hem contact gehad.¹ Zij verklaarde daarom dan ook dat hij de vader was van het kind waarvan zij was *bevrugt en beswangert.* Hij moet zich behoorlijk bevredigd gevoeld hebben toen hij op zaterdag 22 mei 1802 vernam dat in de Waterstraat zijn dochter Petronilla geboren was. Esbeekse Maria Prinsen wed. Marten van Gils was de vroedvrouw en de bakermat lag ten huize van Paulus Cornelis Schilders. In haar hoogste barenswee had zij ‘Van Dommelen’ uitgekraamd! De opvoeding, waar nog veel meer woorden aan vuil gemaakt zouden worden dan aan de bevalling, kon beginnen.

Groot pedagoog

Toch ontbrak het Van Dommelen niet aan pedagogische inzichten. Zijn oudste zoon Joannis, gedoopt op 22 juli 1785, ruim twee maanden nadat hij in het huwelijksbootje gestapt was met bevallige Ida van Rijthoven, was als 10 jarig knaapje werkzaam bij Wouter van Oirschot in Diessen.² Ook Lambert Prinsen uit Esbeek was daar in de kost.

Op dinsdag 7 juni 1796 had het speelse knechtje *een blessuur op 't hoofd. Een vleesch wonde ter groote van een halve duim in 't rond en een halve duim diep, toegebracht door een of ander zwaaiinstrument.* Het wapen was niet als een boemerang uit de lucht komen vallen. Integendeel: er waren *eenige reeden wisselingen* aan vooraf gegaan. De hevige boer had hem in een opgekropte bui van agressie de verwonding toegebracht door het slaan met de steel van *een heyseysie.*

Het kwam vader Van Dommelen, wiens vrouw zich in haar ultieme ontsluiting van haar vijfde zoon bevond, eveneens hard aan. In plaats van al op het reeds genoemde nieuwe amoureuze pad te gaan, ging hij eerst verhaal halen bij boer Van Oirschot: *Uw jongen heeft mij geaffronteerd en omdat hij mijnen knecht van zijn werk aff houd!* Zonder een teken van lijfelijk geweld vertrok hij met de wijselijke vaderlijke woorden: *Als gij mijnen zoon met de ooren eens getrokken had, dan zoude ik daar niets van zeggen!* Verder wilde hij er geen woorden aan vuil maken. Zeker niet achteraf!

Boze woorden achteraf is zinloos

Adriaen Aerts van Hees was zo'n slappeling die dat wel deed. Hij ging op kraamvisite met een bloot mes in de hand, een niet alledaags cadeau! Hij stoof de kamer binnen waar de huisvrouw van Jordaen Pellen al twee dagen in de kraam lag. Jenneken Willemen, *als craembeaerster dienende,* hoorde de natuurlijke vader uitkramen: *'t Sa waer is het jongh dat ick gemaect hebbe. Ghij almans hoer, ick sal u den hals afsnijden!* De kraamverzorgster wist

¹ R.A.H. Hilvarenbeek. R 213 f 38v.

² R.A.H. Hilvarenbeek. R 212 f 204v.

de buren te alarmeren die onmiddellijk te hulp schoten en de verwekker blies met zwaaiend mes de aftocht.³

Ook Jasper Cornelis Middegaels moest inbinden. Deze Bekenaar liep potsierlijk te pronken met het feit dat hij menige meid wist in te palmen. Een van die dames die niet vies was van *oneerbaer bedrijf in beslotene camers ende andere verborgene plaetsen* was Catharina van Hees.⁴ Tegen Jan Stevens de Hondt vertelde hij dat hij bij *Cath. voors. de rocken ondertusschen hadde opgeraept ende met haere schamelheyt genomen ende alsoo een handtastinghe hadde gedaan d'welk hij Middegaels bevestigde met te seggen ende daarmede detonerende dat Cath. enen grooten intrede hadde, ende dat hy daer somwijlen wel eens doorgesleypt hadde.*

Maar toen na geruime tijd bleek dat Catharina al *langhe had groot gegaen ende belaeden geweest met een kint*, wilde Jasper op hoge poten zijn verhaal kwijt bij de dochter van Cornelis van Hees. Hij begon *te sulmineren ende crakeel te maken seggende: bij aldien gij mijn vader noemt, ofte maect van uw kindt, soo sal ick u den hals breecken.* Maar zover was het nog niet want Catharina had ook haar woordje klaar: *Wat wilt gij krijten. Eer dat gij geslagen wiert, gij wierd van iemand derhalve gemolesteerd.* En die figuur was niet ver verwijderd.

Vader Cornelis kwam furieus tussenbeide en dreigde Middegaels met een ketelhout voorgoed de kop te zullen inslaan. Met een hangend hoofd en de staart tussen de benen verliet Jasper het 'Beekse bordeel'.

Exhibitionisme in Beek

Dat deed Peter Dawans niet. Die kwam heel anders binnen bij ongehuwde Florentina Luynen. Had voornoemde Middegaels menigmaal Catharina voorzichtig met *hare schamelheyt* genomen, Peter Dawans deed dat zelf brutaal exhibitionistisch en gaf het heft uit handen.

Deze Beekse kleermaker werd op een vroege avond ontboden bij juffrouw Luynen met als doel *tot haere huys naeyende ofte cleeren maeckende.* Dawans schoot zijn doel echter ruimschoots voorbij door zich onfatsoenlijk te gedragen en haar hals te betasten.⁵

Bovendien dat hij *syn schamelheyt ofte mannelijckheyt in syn bloote hand hadde ende haer daarmede te lijve woude.* Daar was onze juffrouw helemaal niet van gediend: alleen haar goed moest worden versteld!

Maar onze opgewonden kleermaker was buiten zinnen en volgens de getuigenis van het slachtoffer had Dawans *syn mannelijckheyt haer inde hant gesteken.* De secretaris wist niet zo vlug hoe hij alles met rode oortjes moest opschrijven want Florentina noemde alles *rondt uyt op syn abels!* Anders gezegd: zij wond er geen doekjes om, doch dikte alles nog wat aan!

Peter Dawans was al eerder zijn boekje te buiten gegaan. Hij had bij boterkraamster An Naaykens de hele santenkraam laten zien en *syn schamelheyt* op tafel gelegd. Even tevoren was deze weduwe van de protestantse kommies nog hartgrondig op haar hoofd geslagen: uiteraard met iets anders!

De rokken opgeraapt

Een paar jaar later mocht deze klerk opnieuw in de pen klimmen om een aanranding van Christiaan de Vries op papier te zetten. Deze ijkmeester nam het ook niet zo nauw. Op bezoek bij Peter de Jong zag hij diens zuster bevallig met een knipoog aan de afwas.

In plaats van te assisteren en een handoek te nemen, viel zijn oog op een ander mikpunt. Hij had *de rocken opgeraept soo hoogh de selve gemickt was!* Als je een vinger geeft hoef je nog niet de hele hand te nemen, zal ze gedacht hebben.

³ R.A.H. Hilvarenbeek. R 207 f 267v.

⁴ R.A.H. Hilvarenbeek. R 208 f 176, 1772

⁵ R.A.H. Hilvarenbeek. R 207 6-12-1692; f 295

Jacobmijne de Bont had daar zo haar eigen gedachten over. En die wilde ze ook wel kwijt bij de schepenen van Beek. Haar man Willem van Poppel en zij waren lichtjes met elkaar in onmin geraakt en er ontstond in het bijzijn van de dienstmeid, die wel een tipje van de sluier wilde oplichten, een echtelijke ruzie.⁶ Over en weer vielen er harde woorden. *Gij hebt in veertien daagen tijt geen hand of vinger aen mijn lijff gehad. Daerom slaep ik alsoo lieff alleen als bij u*, riep Jacobmijne bijna overspannen. Willem pakte echter onverwacht anders uit! Hij nam in het heetst van de strijd de vuurtang met de bledder in de hand en bulderde: *Doe verdoemde hex. Ick sal u met de tang de kop inslaen!* Toen dat gelukkig bij dreigementen bleef ging ieder *syns weegs*.

Met Peter Ketelaars hadden de Beekse schepenen meer werk. Die bleef onophoudelijk dreigen en schelden tegen zijn vrouw Johanna van den Dungen.⁷ Vanaf begin februari 1808 was hij regelmatig dronken en dan kende hij zich zelf niet meer. Ook zijn eigen vrouw niet! Hij had haar *seer vergaende geblasphemeert* en zelfs 'hoerenkind' genoemd. Ook hier schoten opletende buren gelukkig weer te hulp.

Bij de neus genomen

Catharina van de Laak was ook zo'n attente buurvrouw die een fijne neus had. Op zondag 10 september 1771 hoorde zij omtrent het huis van Arnoldus van Raak op een vreselijke manier om hulp roepen. Toen zij achterom ging zag zij Jan Thomas Hagen en de heer des huizes *gemeenen op malkanderen liggen*.

Bij nader inzien bleek de amoureuze affiniteit minder groot te zijn. Hagen had warempel de neus van Van Raak in de mond. Gevolg was dat hij *op een considerabele manier was gequetst en sterk bloeyde*. Het handgemeen was ontstaan toen Arnoldus zijn paard van den dries aan het halen was.⁸ De neus kon met enkele omstanders gered worden doordat ze samen tijdig de mond van Hagen *hadde open gebrooken*.

Zo'n voorval hadden de schepenen al eens eerder onder ogen gezien. Op woensdag 24 juli 1724 klopte Dirck Bressers langs zijn neus weg aan bij Jan Paepens. Zijn vrouw was alleen thuis en zat te spinnen.

Dirck wilde haar man wel eens spreken. Het praatje ging dat hij zijn schoenen gestolen had! En daar had hij geen goed woord voor over: *Doe duyvel ik sal u den hals breecken en haer daer op vattende met de neuse en die seer omvrongh dat daer seer van gebloeyt heeft!* Zij probeerde hem met haar handen af te weren, maar Bressers nam een *ketting off seel* en mepte er danig op los.⁹

Ook Aert Peter Aerts werd beschuldigd van diefstal. Hij zou in het geheim turf gestolen hebben in de hei *t'eynde het Loo*. Marcelis Dircx van de Puth, in rep en roer zijnde was in toorn ontstoken en riep: *Gij schelm ... laet gij mijnen heytorff op!* Prompt werd Aert aangevallen met zijn roer zonder dat hij zich verdedigde.¹⁰ De aanvaller sloeg zo hard dat *de loop ende laeij int' laetste in stucken ginck*. En met die stukken bleef hij maar slaan. Witheet greep hij hem *bij de cop ruckende hem omverre, ende ginck daer boven op sitten*. Hij geraakte in toorn, hij *knuyselde met syn vuysten wat hij con*, en de arme turfsteker bijna in coma. Gelukkig kon hij ontzet worden door enkele naburen van het Loo. Zonder turf en met geweldige verwondingen kon het arme boertje zijn veilig onderkomen weer opzoeken: de Esbeekse Broeksie.

Zo was Aalbert Broers ook juist op tijd om zijn vrouw te hulp te schieten. Zijn vrouw was een koe aan het weiden die via enkele bokkensprongen op het veld van Adriaen van Gorkum

⁶ R.A.H. Hilvarenbeek. R 209 11-10 1741; f 471

⁷ R.A.H. Hilvarenbeek. R 213 f 95v.

⁸ R.A.H. Hilvarenbeek. R 211 f 153v.

⁹ R.A.H. Hilvarenbeek. R 209 f 122.

¹⁰ R.A.H. Hilvarenbeek. R 207 f 334.

beland was.¹¹ Die werd zo kwaad dat hij haar met een stok neersloeg. De trap die hij haar toen nog gaf was echt onder de gordel: door deze mishandeling was zij *seer pijnlijk en ongesteld geworden*. Haar man kwam er ook niet zonder kleerscheuren af. Volgens de chirurgijn Bosmans was het eveneens een wonde *waer veel bloed moet zijn uitgestort!* De wond was met een mes aangebracht links aan zijn hoofd *beginnende omtrent ter hoogte van het oog over de wang, tot beneden de kin doorgaende*.

Blijf van mijn lijf

In het najaar van 1801 was Johanna van Herk, dienstmeid bij Jacobus van de Sande, op het land aan het werk. Samen maaiden ze spurrie op de Melkakker en er scheen geen vuiltje aan de lucht. Totdat er twee mannen aan kwamen gekuierd. Hendrik Verkuylen uit Haghorst en de speelman Adriaan de Laat uit Diessen.¹² In het voorbij gaan maakte De Laat een botte opmerking over boer Van de Sande: *Dat is een mensch als Fabry!* Die antwoordde al maaiend erg snedig: *Die is van agteren als op zijn rug! Ik heb geen affaire met U!* Worstelend vielen ze samen op de grond. Van de Sande kon vluchten en zijn knecht weerde de speelman door hem met de schop een klap op zijn hoofd te geven, waardoor hij meteen een toontje lager zong.

En Jacobus, *sijnde van competente ouderdom*, was hiermee even de dans ontsprongen. Doch even verderop op het ongelijke land struikelde hij. Verkuylen achtervolgde hem met een mes in de hand en viel pardoes naast zijn tegenstander lijf aan lijf in de verse voor! De knecht kwam wederom te hulp en wist de aanvaller definitief van zich af te schudden. Bovendien wist hij alles in oprechte woorden voor de beekse schepenbank uit de doeken te doen.

Schepen onomkoopbaar

In de vroege winter van 1723 stapte schepen Hendrik Schepens met stevige tred vanuit Lage Mierde via Esbeek naar Hilvarenbeek, vergezeld van enkele andere mannen, waaronder Jacobus van Trier, de zoon van zijn zuster.¹³

Rond half tien kwam men in de akkers bij de Gelderstraat aan. Daar nam Jacobus de volksvertegenwoordiger familiair in de arm en sommeerde de rest door te lopen. Hij wilde de schepen even onder vier ogen spreken en iets laten regelen met de Beekse drossaard: *Wat sal ik met dat werk doen, detonerende daer mede de procedure crimineel*. Het familielid Schepens antwoordde: *Soo gij plichtig bent, moet gij weten wat te doen. En soo niet weerd u!* Van Trier zag zijn wereld instorten en geraakte zowat buiten zinnen: *Gij schelm en hondsvoth. Sout gij mij dat niet seggen. Mordieu ik steeck u omver*. Maar onze niet om te kopen koelbloedige schepen bleef bij de les en haalde jonglerend meteen uit met een eiken stok, zodat het getrokken mes uit zijn hand vloog. Er werden verder geen woorden meer aan vuil gemaakt en het neefje blies de aftocht.

Daar waren geen woorden voor

Op zondagmiddag 5 januari 1693 liepen Marten Sebregts en Maria Anthony Goeyen ook van Esbeek naar Beek. Maar dan via het Hoog Spul.¹⁴ Bij het huis van de wed. mr. Jan van Campenhout, ontmoetten ze Jan Stevens de Hondt ; die zijn wij trouwens eerder ook al eens tegengekomen bij 'bordeel Van Hees'! De knecht Marten kreeg bij het passeren *sonder een woort te spreeken seer verraderlijk en schelmachtig een miserabel snee in sijn aengesicht*. Het was een flinke jaap die bijna zijn mond snoerde: *beneden over syn rechter koon ofte kinneback beginnende vant lelleken vant oir en gaende tot de mond toe*. Hij liep gewoon weer

¹¹ R.A.H. Hilvarenbeek. R 212 f 232.

¹² R.A.H. Hilvarenbeek. R 213 f 31 t/m 36.

¹³ R.A.H. Hilvarenbeek. R 209 12-12-1723; f 104.

¹⁴ R.A.H. Hilvarenbeek. R 207 f 320.

door *sonder boe noch bae te seggen!* En Marten had nog wel vriendelijk *goede navond* gegroet!

Het toppunt van woordblindheid vormde toch wel de Beekse justitie zelf.¹⁵ Op 7 juli 1698 werd Gerard van Diessen doodslag ten laste gelegd, hetgeen hem acuut een hevige dyspepsie opleverde. In de herberg van Marie Princen te Esbeek had hij Servaes Middegaels, een boer uit de Groenstraat aldaar, met een mes een ordinaire kwetsuur toegebracht.

Behalve die fatale doodsteek kreeg hij nog een verwonding: *een snede gaende van boven over 't voorhoofd recht boven de lincker oogh, ter lenghte deser: _____* ! Eerlijk gezegd: daar waren blijkbaar geen woorden meer voor.

¹⁵ R.A.H. Hilvarenbeek. R 207 f 455.